

А.С. КОЛЕСНИЧЕНКО, аспірант, НТУ «ХПІ», Харків

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАГАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КОМПАНІЇ

Загострення проблеми забезпечення підприємства енергоресурсами супроводжується рядом перешкод для його роботи, учасники енергетичного ринку здійснюють діяльність в умовах невизначеності і ризику. Від якості побудови системи управління ризиками залежить життєздатність загальної стратегії енергетичної компанії.

Ключові слова: ризики енергокомпанії, ринок електричної енергії, управління ризиками

Обострение проблемы обеспечения предприятия энергоресурсами сопровождается рядом препятствий для его работы, участники энергетического рынка осуществляют деятельность в условиях неопределенности и риска. От качества построения системы управления рисками зависит жизнеспособность общей стратегии энергокомпании.

Ключевые слова: риски энергокомпании, рынок электрической энергии, управления рисками

Exacerbation problem of enterprise energy resourcing accompanied by a number of obstacles to its operation, energy market participants operating under uncertainty and risk. The quality of system energy management building depends on the viability of the overall risk management strategy.

Keywords: risks of энергокомпанії, market of electric energy, management risks

Вступ. Новітня економічна історія показує, що беручи до уваги велике значення ринку енергоресурсів для світової економіки, він є досить чутливим до цілого комплексу взаємозв'язаних факторів, які за своїм характером мають широкий діапазон – від технологічних до геополітичних. В результаті все гострішою стає проблема енергетичної безпеки, здійснення ефективного розподілення вироблених енергоресурсів між споживачами.

Досягнення глобальної енергетичної безпеки потребує проведення аналізу існуючих та потенційних загроз, які заважають встановленню рівноваги на ринку електричної енергії. Це, в свою чергу, підраховує виявлення зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, розробку сценаріїв майбутнього розвитку подій, оцінку вирогідності реалізації сформульованого плану та потенційної загрози. Високий ступінь обізнаності в контексті зовнішніх та внутрішніх перешкод та розвиток відповідної системи управління ризиками дає можливість сформулювати основні принципи стратегії мінімізації ризиків на енергоринку та їх впливу на глобальний ринок енергоносіїв, а також досліджується сьогодні як одна з найважливіших умов забезпечення вітчизняної та міжнародної економічної безпеки.

Методологія. У процесі дослідження використані методи аналізу і синтезу, історизму й узагальнення для дослідження теоретичних основ управління

© А.С. Колесніченко, 2012

ризиками на енергетичному ринку; системного підходу, системного узагальнення для визначення особливостей енергетичного ринку в умовах сучасного бізнес-середовища України.

Постановка завдання. Традиційно міжнародна енергетична безпека розглядалась в першу чергу з точки зору споживачів, ведучих країн-імпортерів енергосировини, з позиції забезпечення їх енергоресурсами на регулярній основі та за помірними цінами [1]. При цьому країни-експортери повинні були підтримувати значний рівень резервних потужностей, які дозволили б їм компенсувати дефіцит енергоресурсів, що виникає час від часу.

Енергетична галузь, як і інші галузі економіки, схильна до ряду ризиків, які виникають в процесі виробництва та збуту продукції. Крім того, виробництво енергії має характерну особливість, адже енергія як кінцевий продукт використовується всіма сегментами народного господарства, що підкреслює значення енергетичної галузі у формуванні загального тренду економічного розвитку.

Управлінські рішення в економіці приймаються в умовах невизначеності і характеризуються різним ступенем ризиків. Невизначеність в економічній діяльності обумовлена тим, що більшість процесів в цій сфері за своїм визначенням є недетермінованими. Це пов'язано з тим, що в реальному ході подій практично неможливо передбачити темпи та спрямування науково-технічного прогресу, зміни у наданні переваги з боку споживачів та кон'юнктуру на ринку, зміни погодних умов, тощо.

В сучасній економічній літературі немає єдиної думки стосовно сутності ризику. Більшість авторів, надаючи визначення ризику, опираються на результат події. З найбільш узагальнюючої позиції ризик розглядається як можливість, або загроза відхилення результатів конкретних рішень чи дій від очікуваних [4, стор. 83].

Наукові розробки у напрямку вивчення сутності ризиків енергетичного ринку, причин та заходів, спрямованих на мінімізацію вирогідності їх виникнення, а також впровадження системи ризик-менеджменту на енергетичних підприємствах висвітлено у роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Караєва Н.В., Сегеда І.В., О कोरोков Р.В., Подолець Р.З., Ключкова Н.В., Павлова О.С., тощо.

Сьогодні нараховують більше сорока різноманітних критеріїв класифікації ризиків та більше двохсот двадцяти видів ризиків. Кожна виробничо-господарська система своєрідна, склад ризиків постійно змінюється, тому на підприємстві повинна розроблятися індивідуальна система ранжування ризиків на основі загальної класифікації [2, стор. 36].

Перебуваючи в стані лібералізації, український енергетичний ринок найчастіше надає розбивку всіх ризиків за технічною та фінансовою ознакою [3, стор. 245]:

1) фізичні або технологічні ризики – ті, що пов'язані з ймовірністю відмов і перебоїв в роботі основного обладнання енергопідприємств. Аналізу фізичних (технологічних) ризиків присвячена значна кількість робіт, оскільки основним завданням функціонування електроенергетичних підприємств практично завжди було надійне і безперебійне енергопостачання споживачів;

2) поява якісно нових сучасних фінансових ризиків, обумовлених, перш за все, формуванням різних груп суб'єктів відносин у процесі функціонування й розвитку електроенергетичної системи. Наявність значної кількості груп суб'єктів відносин, кожен з яких приймає на себе частину ризику, певною мірою є фактором ризику, оскільки невиконання хоча б одним з них своїх обов'язків може призвести до виникнення небажаних подій. Наприклад, збитки, або втрати внаслідок порушення надійного режиму електропостачання.

Оскільки основними видами діяльності, характерними для енергоринку, є виробництво, збут та споживання електроенергії, то для нас являє інтерес деталізація впливу груп ризиків на різних учасників ринку. У табл. надана класифікаційна матриця ризиків.

Ризики, що виникають у виробника електричної енергії, можна охарактеризувати як ті, що пов'язані з відтворенням налагодженої системи ресурсопостачання і саме забезпеченням процесу виробництва енергії. Одним з найголовніших факторів успішної та ефективної роботи виробника є динаміка активності споживача, тобто скільки він буде готовий спожити електроенергії в кожний момент часу. В свою чергу, всі групи ризиків споживача об'єднуються навколо процесу вироблення продукції, що залежить здебільшого від готовності та своєчасності постачання електроенергії. Постачальники, знаходячись на перетині інтересів генерації та покупців, виконують вузлову функцію, маючи права та обов'язки, а відповідно, і ризики, перед представниками як з одного, так і з другого боку.

Прийняття рішення про те, як знизити або ліквідувати несприятливі наслідки, які було спрогнозовано і виявлено підприємством, є одним з елементів побудови стратегії управління ризиками. Розподілення майбутніх подій на ті, що оцінюються, й ті, що не оцінюються, дає нам змогу сформулювати різні підходи до управління ними. Головним заходом зниження негативних наслідків реалізації ризиків є страхування, яке підраховує трансфер ризику страховій компанії за визначену плату, страхову премію. Проте обравши даний вид захисту від потенційних загроз, енергопідприємству доводиться враховувати перешкоди, які присутні на сьогоденньому страховому ринку.

Більшість страхових компаній уникає страхування альтернативної ситуації невизначеності через низьку передбаченість вирогідності отримання збитків, пов'язаних з реалізацією несприятливої події, а також через неможливість здійснення кількісної оцінки витрат, спрямованих на покриття збитку. Такі ризики називають нестраховими. До них найчастіше відносять політичні ризики та форсмажорні обставини [5, стор. 21].

Таблиця - Класифікаційна матриця ризиків ринка електричної енергії

Групи ризиків		Виробник	Постачальник	Споживач
1		2	3	4
ринкові	макро	<ul style="list-style-type: none"> • шок зниження ціни: різке падіння рівня доходів; • невизначеність прогнозів рівня попиту: непередбачене зниження обсягу продажів; • невизначеність рівня запасів енергоресурсів: непередбачене зменшення добування; • кредитний ризик: дефіцит інвестиційних коштів; • валютний ризик: дефіцит інвестиційних коштів; • процентний ризик: дефіцит інвестиційних коштів 	<ul style="list-style-type: none"> • шок зниження ціни: різке падіння рівня доходів; • невизначеність прогнозів рівня попиту: непередбачене зниження обсягу продажів як при незмінній кількості покупців, так і через перехід частки з них до конкурентів; • невизначеність рівня пропозиції: зростання волатильності ціни; • законодавча ініціатива: правила ціноутворення; • кредитний ризик: дефіцит інвестиційних коштів; • валютний ризик: дефіцит інвестиційних коштів; • процентний ризик: дефіцит інвестиційних коштів 	<ul style="list-style-type: none"> • шок збільшення ціни: різке зростання витрат; • невизначеність рівня запасів енергоресурсів: дефіцит енергоресурсів; • невизначеність рівня пропозиції: зростання волатильності ціни; • кредитний ризик: непередбачене зростання витрат; • валютний ризик: непередбачене зростання витрат; • процентний ризик: непередбачене зростання витрат
	мікро	<ul style="list-style-type: none"> • загострення конкуренції, зливання, поглинання: значна конкурентна сила; • технологічний прорив в галузі альтернативної енергетики: зниження попиту на традиційні джерела енергії; • виробничі ризики, трудові конфлікти: призупинення виробництва, зниження доходів, додаткові витрати 	<ul style="list-style-type: none"> • загострення конкуренції, зливання, поглинання: значна конкурентна сила, монополізація ринку; • технологічний прорив в галузі альтернативної енергетики: зниження попиту на традиційні джерела енергії; • ризик зриву постачання, трудові конфлікти: призупинення виробництва, непередбачене зниження рівня пропозиції, зниження доходів, додаткові витрати 	<ul style="list-style-type: none"> • зливання, поглинання: монополізація ринку, неефективне ціноутворення; • виробничі ризики, трудові конфлікти, ризик зриву постачання: непередбачене зниження рівня пропозиції; • технологічні аварії енергетичних компаній: забруднення оточуючого середовища, додаткові витрати, загроза здоров'ю

Закінчення табл.

1	2	3	4
політичні	<ul style="list-style-type: none"> • непрозорі економіки-експортери енергоресурсів: невизначеність рівня запасів; • політичні конфлікти: розрив виробничого ланцюгу; • терористичні акти: розрив виробничого ланцюгу 	<ul style="list-style-type: none"> • непрозорі економіки-експортери енергоресурсів: невизначеність рівня пропозиції; • політичні конфлікти: зрив постачання енергії, непередбачене зниження рівня пропозиції; • терористичні акти: зрив постачання енергії, непередбачене зниження рівня пропозиції 	<ul style="list-style-type: none"> • непрозорі економіки-експортери енергоресурсів: невизначеність рівня пропозиції; • політичні конфлікти: зрив постачання енергії, непередбачене зниження рівня пропозиції; • терористичні акти: зрив постачання енергії, непередбачене зниження рівня пропозиції
глобальні	<ul style="list-style-type: none"> • зміна клімату: труднощі з доступом до родовищ, зростання витрат 	<ul style="list-style-type: none"> • зміна клімату: зменшення пропозиції енергії 	<ul style="list-style-type: none"> • зміна клімату: зменшення пропозиції енергії

Безумовно, роль відлагодженої системи управління політичними та глобальними ризиками значна. Проте в повсякденній діяльності енергетичні підприємства змушені здійснювати постійний моніторинг ризиків фінансової природи. В якості механізму управління ризиками у фінансовому секторі широкого застосування набуло хеджування ризиків. За допомогою цього процесу збиток від процентного, валютного та кредитного ризиків на енергетичному ринку може бути зменшено при мінімальних витратах.

У 2011 році енергетичними аналітиками в енергетичній галузі спільно з Московською енергетичною біржею було проведено дослідження за темою: «Управління ринковими ризиками в російських електроенергетичних компаніях». Збір інформації відбувався у формі анкетування. Всього було опитано більш, ніж двісті російських компаній, в особі керівників та ключових співробітників, які відповідають за управління ринковими ризиками. Ряд питань у проведеному анкетуванні було присвячено хеджуванню як одному з найбільш розповсюджених та ефективних способів управління ринковими ризиками в електроенергетиці.

Респондентам було поставлено питання, якими інструментами управління ризиком зміни цін на ринках електроенергії та потужності, що представлені російськими та закордонними фінансовими інститутами, користується компанія (рис.).

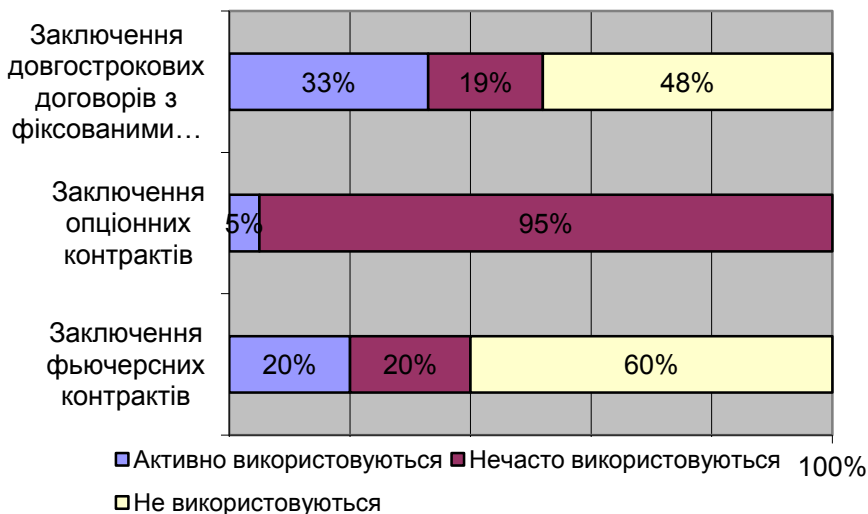

Рис. - Інструменти управління ризиком зміни цін на ринках електроенергії та потужності, що представлені російськими та закордонними фінансовими інститутами, якими користуються енергетичні компанії

За результатами опитування, зображеними на рис. 1, можна зробити висновок, що найбільш популярним інструментом управління ризиком зміни цін на ринках електроенергії та потужності є заключення довгострокових договорів з фіксованими цінами – його використання належить до третіх респондентів. На другому місці знаходяться фьючерсні контракти. Що стосується опціонних контрактів, то вони практично не використовуються.

Результати дослідження. В умовах, коли підприємствам енергоринку доводиться працювати з великим розмаїттям ризиків різної природи, які належать до різних класифікаційних груп, головним поняттям, яким повинно постійно оперувати компанія, стає інтегральний ризик підприємства. Він являє сукупність окремих ризиків окремих бізнес-процесів з урахуванням специфіки економічної діяльності підприємства. Від того, наскільки оперативно та безболісно для фінансового стану опинеться протидія негативним результатам інтегрального ризику компанії, залежить її майбутній успіх.

Таким чином, енергетична стратегія підприємства включає налагоджений механізм класифікації, оцінки, моніторингу всіх прогнозованих ризиків та непередбачених подій, а також має містити алгоритм їх ліквідації для забезпечення високої результативності та ефективності роботи.

Висновки:

1. в економічній літературі немає єдиного розуміння питання щодо сутності та критеріїв класифікації ризиків, у зв'язку з чим може бути надана різна термінологія до одного виду ризику;
2. процес управління ризиками енергетичного підприємства повинен бути складовою загального процесу управління;
3. механічне сумування коштів, необхідних для нейтралізації окремих видів ризику, призводить до збільшення загальних витрат підприємства. Натомість управління інтегральним ризиком підприємства надає можливість менеджерам знизити величину грошових коштів, необхідних для реалізації контрризикових заходів, шляхом виявлення взаємозв'язку між окремими видами ризиків;
4. впливовим джерелом можливості виникнення якісно нових ризиків в сучасних умовах розвитку енергетики України є ймовірність зіткнення суперечливих інтересів різних груп суб'єктів енергоринку у процесі обґрунтування рішень по розвитку паливно-енергетичного комплексу.

Список літератури: 1. *Barton B., Redgewell C., Ronnel A., Zillman D.* (2004) "Energy Security. Managing Risk in Dynamic Legal and Regulatory Environment", Oxford University Press. 2. *Павлова О.С.* Риск-менеджмент на российских энергетических предприятиях // Вестник научно-технического развития. 2011. - № 6 (46). – С. 34-43. 3. *Караева Н.В., Сегеда І.В.* Джерела формування ризиків суб'єктів енергетичного ринку України в умовах структурної перебудови світової енергетики // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. 2010. – С. 244-247. 4. *Векленко В.И., Своински Э.* Риск как экономическая категория // Экономические науки. 2008. – № 9 (46). - С.82-84. 5. *Ковалишина Г.В.* Риски на рынке энергоресурсов: классификация, последствия, угрозы [Електронний ресурс] / ИФИ. М., 2010. URL: www.ifs.ru/upload/riski_1.pdf 6. Энергетическое право Украины. Краткое руководство Киев, 2009. URL: argzinger.ua/file_collection/ua/Energy_book_rus.pdf 7. *Цай Т. Н., Грабовый П. Г., Мараида Б. С.* Конкуренция и управление рисками на предприятиях в условиях рынка. -М.: Аланс, 1997. – 287с. 8. *Окороков Р.В.* Рыночные преобразования в электроэнергетике: возможности и угрозы. – СПб.: Наука, 2006. – 252 с. 9. Управление рисками (рискология)/ *Буянов В. П., Кирсанов К. А., Михайлов Л. А.* и др. - М.: Экзамен, 2002. - 384с. 10. *Рогов М.* Риск-менеджмент. - М.: Финансы и статистика, 2001. - 120с.

Надійшла до редколегії 16.07.2012